

1. Morfologie?

morfologie slova = způsob uspořádání jeho vnitřní struktury

intuitivní znalost: slova nejsou atomy, mají určitou strukturu, „z něčeho se skládají“ – „slovo *nastavitelný* má složitější strukturu než slovo *hrad*“, „slova *učitel*, *navrhovatel*, *dodavatel* mají analogickou strukturu“ atd.

Cíle:

1. formalizace znalostí mluvčích o struktuře slov
2. analýza vztahů mezi formou slov a jejich gramatickými vlastnostmi

Základní otázka: Jaké vlastnosti jsou gramatické?

2. Gramatické vlastnosti?

Gramatické vlastnosti = takové informace o slovech a jejich částech, které determinují jejich spojování v komplexní jednotky

- (1) Slovo *hlína* se skládá ze pěti písmen.

Ve slově *hlína* se píše měkké *i*.

Slovo *hlína* vzniklo z psl. *glina*.

Slovo *hlína* označuje „rozpadlou jemnější horninu různých druhů“.

Slovo *hlína* je ve slovnících označeno jako spisovné bez jakéhokoli příznaku.

Neexistují žádná syntaktická omezení typu „v pozici objektu verba může stát jen slovo, které obsahuje měkké *i*“, „jen slova, která označují XXX mohou být modifikována adjektivem“, „jen slova, která mají 5 písmen se mohou spojit s koncovkou *-a*“ ...

Co nás nebude zajímat: pravopis (*syrop* před reformou pravopisu se chová stejně jako *sirup* po ní), historie slov, jaké objekty slovům odpovídají, jestli jsou slova spisovná/sprostá/knižní...

3. Gramatické vlastnosti

První pohled - ZŠ: slovo *hlína* je jméno ženského rodu v prvním pádě jednotného čísla

- (2) *hlína* : [N, Fem, Nom, Sg]

Problém: informace v (2) mnohdy nestačí

- (3) *dcera* : [N, Fem] *dceřin manžel* *hlína* : [N, Fem] **hlínina barva*
kněžna : [N, Fem] *kněžnina noha* *židle* : [N, Fem] **židlina noha*
kočka : [N, Fem] *koččino doupě* *kožka* : [N, Fem] **kožčin chlup*

- (4) *slíva* : [N, Fem, Sg] *slívy* : [N, Fem, Pl]
hlína : [N, Fem, Sg] **hlíny* : [N, Fem, Pl]

→ mnoho vlastností, které jsou tradičně spojovány s významem, např. životnost nebo počítatelnost, je relevantních pro derivaci slov

- (5) *blb-ech, *blb-ích* **vlk-ech, vlc-ích*
*chlap-ech, *chlap-ích* **hoch-ech, *hoš-ích*
*mutant-ech, *mutant-ích* **mustang-ech, mustanz-ích*

→ pro derivaci slov jsou relevantní informace o kvalitě periferních konsonantů, počtu slabik a jejich kvalitě apod.

4. Morfologie jako rovina mezi fonologií a syntaxí: strukturalismus

struktura jazyka = jednotlivé roviny, které jsou hierarchicky uspořádány:
fonologie < morfologie < syntax < sémantika

konsekvence: uspořádání nižších rovin musí být nezávislé na vyšších rovinách

Data v (6), (7) a (8) ale ukazují, že to neplatí:

- (6) *rozvrstvit*, *pohodlný* *zlhotejnět*
sřna, vlk *bratřský* *bezrtuťový*
- (7) *ha[j]-[i]* *ha[d]-[i]*
chr[c]-[i] *chr[t]-[i]*
tuka[n]-[i] *tuka[n]-[i]*
- (8) *poskytova-tel* **bankrotova-tel*
hraba-č **pada-č*

rozhraní mezi morfologií a fonologií a morfologií a syntaxí → morfonologie a morfosyntax

základní jednotky morfologie = **morfémy**, slovo = lineární řetězec morfémů

Problém: žádná teorie syntaxe nepředpokládá, že věta = lineární řetězec slov, věta má hierarchickou strukturu (viz už ZŠ: základní skladební dvojice)

analogicky: **morfologická struktura ≠ lineární řetězec morfémů, fonologická struktura ≠ lineární řetězec fonémů**

Argument 1: sekundární imperfektiva

od-mašt'ova-t má stejnou lineární strukturu jako *od-mast-i-t*: prefix-√KOŘEN-téma

problém: *odmašťovat* je imperfektivum (*začne odmašťovat*), *odmastit* je perfektivum (**začne odmastit*)

vysvětlení: lineárních pořadí morfémů je stejné, ale struktura, která je za nimi, je jiná

Argument 2: distribuce dlouhých vokálů v islandštině

v islandštině jsou všechny vokály dlouhé, jen ty, které jsou v pozici před dvěma konsonanty (kontext: CC) mohou být i krátké

k[a]rtafla „brambora“, *st[e]rkrur* „silný“ vs. *b[ε:]tri* „lépe“, *r[i:]kra* „bohatý, GenPl“

problém: proč jsou někdy vokály v kontextu CC krátké?

vysvětlení: *rt*, *rk* a *tr*, *kr* reprezentují různé fonologické struktury: a) dvojice kóda – iniciála, b) větvící se iniciálu

Domácí úkol

1. přečíst úvodní kapitolu z Katamba, Francis: Morphology. London: Macmillan Press, 3–16.
2. zopakovat základní pojmy z fonologie – klasifikace hlásek podle způsobu a místa tvoření, IPA abeceda